

**Komentář ke kánonu
ÚŘAD KNĚZE EXORCISTY (KÁN. 1172)¹**

Giuliano Brugnotto²

Právně-kanonický pohled na úřad exorcisty³ je zřejmý z jediného kánonu kodexu, který se exorcismy zabývá (CIC17 uváděl tři).

„Kán. 1172 - § 1. Nikdo nesmí zákonně vykonat exorcismus posedlých, jestliže neobdržel osobité a výslovné dovolení od místního ordináře.

§ 2. Toto dovolení udělí místní ordinář pouze knězi, který se vyznačuje zbožností, věděním, moudrostí a bezvadným životem.“⁴

Exorcismus je svátostina

Jak vyplývá z první kodifikace, zákonodárce začleňuje téma exorcismu mezi posvátné obřady, nikoli do kapitoly svátostí, tedy v současné době do druhé části knihy IV, která nese název „*Gli altri atti del culto divino*“ (ostatní úkony božského kultu), což označuje přesně ty, které nelze začlenit do sedmi knih formálně stanovených Tridentským koncilem.

Kodex obsahuje čtyři typologie „ostatních úkonů božského kultu“: 1) svátostiny; 2) liturgie hodin; 3) církevní pohřby; 4) uctívání svatých, svatých obrázků a relikvií. K těm se přidává „zaslíbení a přísaha“, což není úkon božského kultu v pravém smyslu, ale jsou to obřady spojené s náboženskou ctností, a z toho důvodu byly začleněny do tohoto oddílu.

Exorcismus, o němž se mluví v prvním titulu, patří do obřadů nazývaných *svátostiny*, jejichž definici lze najít v Kán. 1166: „Jsou to posvátné znaky, kterými se [...] naznačují zvláště duchovní účinky a na přímluvu Církve se dosahují“ (viz také SC 60). Charakteristika svátostin může být popsána následujícím způsobem:

- byly ustanoveny Církví (naproti tomu svátosti jsou přisuzovány vůli samotného

Krista), ačkoliv některé, jako jsou exorcismy, se odvozují z Kristova příkladu;

- jejich účelem je podpořit spiritualitu věřících (naproti tomu svátosti souvisejí s posvěcující milostí);

- jejich účinek závisí na dispozicích toho, kdo je přijímá (účinek svátosti je dán platným obřadem, a proto mluvíme o *ex opere operato*).

Také Katechismus katolické církve řadí exorcismus mezi svátostiny a v paragrafu č. 1673 přináší definici s upřesněním, že může jít o osoby nebo věci:

„Když církev veřejně a s autoritou prosí ve jménu Ježíše Krista, aby byla některá osoba nebo předmět chráněna proti vlivu zlého ducha a vymaněna z jeho poroby, mluví se o exorcismu. Ježíš jej prováděl; od něho také církev má moc a úkol vymítat zlé duchy (viz Mk 1,25 a následující, Mk 3,15; Mk 6,7; Mk 6,13; 16,73 Mk 16,17). Jednoduchý exorcismus se provádí během slavení křtu. Slavný exorcismus, nazývaný „velký exorcismus“, může provádět jen kněz s dovolením biskupa. Je třeba při tom postupovat prozíravě a přesně dodržovat stanovené

předpisy církve. Exorcismus je zaměřen na vymítání zlých duchů nebo vymanění z ďábelského vlivu, a to skrze duchovní pravomoc, kterou Ježíš svěřil své církvi. Velmi odlišný je případ nemocí, především psychických, jejichž léčení náleží do oblasti lékařské vědy. Dříve než se přikročí k exorcismu, je tedy důležité se přesvědčit, zda se jedná o přítomnost zlého ducha nebo jen o nemoc (viz Kodex kanonického práva, 1172).“

Kán. 1172 a paragraf 13 Úvodu do *Rituálu*⁵ se zabývají pouze exorcismy na lidech, i když Rituál v par. 1 dodatku uvádí modlitbu a exorcismus při zvláštních okolnostech, například pokud se projevuje Ďáblova přítomnost [...] a stává se konkrétní [...] a také pokud věci nebo předměty jsou nějakým způsobem skutkem ďábelského působení“ (p. 71). Je třeba si uvědomit, že také v tomto případě je nezbytné rozhodnutí biskupa (přestože nemluvíme o dovolení) a modlitba bude prováděna pod vedením kněze⁶.

O exorcismu v souvislosti s věcmi Kodex nepojednává. Zmiňuje pouze veřejný slavný exorcismus (v Rituálu nazývaný též „velký exorcismus“)⁷. Právě veřejná povaha exorcismu z něj činí úkon, který musí být prováděn jménem Církve, z úřadu, který byl tímto pověřen a podle předepsaného obřadu.

Oprávněný kněz

Řádným knězem udělující svátostiny je „duchovní mající náležitou moc“ (Kán. 1168). Některé svátostiny jsou vyhrazeny pouze biskupovi, jako konsekrace a dedikace (kněz může získat oprávnění z úřední moci nebo přijmout povolení ze zákona). Laici mohou

někdy vysluhovat svátostiny, pokud to dovoľuje právo (jak uvádí *Benedizional*).

Můžeme se ptát: Kdo je kněz oprávněný vysluhovat svátostiny? Kán. 1172 potvrzuje, že k legitimnímu udělování svátostin je třeba dostat výslovné dovolení místního ordináře, přičemž toto dovolení může dostat každý klerik, vzhledem k tomu, že text kánonu toto blíže nespecifikuje, lze dokonce předpokládat, že dovolení může získat také laik.

Následující paragraf ovšem upřesňuje, že místní ordinář může udělit dovolení pouze knězi („*tantummodo presbytero*“), který k tomu má nezbytné předpoklady. V Kánonu 1151 § 2 předchozího Kodexu bylo uvedeno *tantummodo sacerdoti* a takto to zůstalo až do *Podoby* z roku 1980 (Kán. 1126). Všimněte si, že překlady současného kánonu mnohdy upřednostňují „*sacerdos*“ před „*presbyter*“.⁸ Rovněž *editio typica Rituálu* používá latinského výrazu *sacerdos*. Jak známo výraz „*sacerdos*“ zahrnuje i termín *presbyter* (kněz), ale výraz *presbyter* vylučuje biskupa. Vyplývají z toho nějaké důsledky?

Rituál tvrdí, že v liturgické knize se „*exorcistou*“ rozumí vždy „kněz (*sacerdos*) *exorcista*“. Proto Rituál přisuzuje tento úřad *presbyterům* stejně jako *biskupům*. Není pochyb o tom, že vše to, co může dělat *presbyter*, může provádět i *biskup*.

Je třeba připomenout, že v roce 1985 Kongregace pro nauku víry zaslala *biskupům* dopis, v němž naléhavě vyzývala k dodržování Kán. 1172 a odmítala aktivitu skupin laiků, které vedly modlitby exorcismu nad posedlými.⁹ Jáhni ani laici nemohou získat dovolení k provádění exorcismu nad osobami.

Kdo může udělit dovolení? Místní ordinář nebo diecézní biskup?

Rituál přejímá opatření kodexu s jedním významným dodatkem. Ve všeobecném Úvodu, paragrafu 13 se říká, že „úřad opravňující k provádění exorcismu posedlých je svěřen na základě zvláštního a výlučného dovolení místního ordináře, zpravidla diecézního biskupa“¹⁰. Ve smyslu Kán. 134 § 2 se pod jménem místní ordinář, kromě Římského velekněze, rozumějí diecézní biskupové a jiní na roveň postavení (územní prelát, územní opat, apoštolský vikář, apoštolský prefekt a vojenský ordinář) jakož i ti, kteří mají všeobecnou řádnou výkonnou moc, totiž generální a biskupští vikáři, s výjimkou představených řeholních institutů a společností apoštolského života.

Proč *Rituál* upřesňuje, že dovolení je nutné získat „obvykle“ od diecézního biskupa? Takové podání, jak by se mohlo zdát, omezuje možnosti, které nabízí Kodex a nahlíží na diecézního biskupa nikoliv pouze jako na místního ordináře exorcismu, ale jako na někoho, kdo má za úkol v tak citlivé záležitosti dohlížet a rozpoznávat. Ve skutečnosti ale úvod rituálu žádné takové omezení nečiní. Jestliže říká „obvykle“, není legitimnost dovolení svázána pouze s diecézním biskupem. Legitimní je rovněž dovolení udělené generálním nebo biskupským vikářem. Ale, ten kdo dostává dovolení, musí jednat s vědomím úřední pravomoci diecézního biskupa a dále, jak dodává rituál, „pod jeho vedením“. Je na biskupovi, aby zhodnotil zvláštní okolnosti, jako je možnost provádět exorcismus u nekatolíků.¹¹

Dovolení

Dovolení je odpověď autority na žádost. Přesto, že se na něj vztahuje ustanovení re-

skriptu (Kán. 59 § 2), dovolení není milostí ve vlastním smyslu slova. Je to spíše způsobilost, kterou orgán uděluje za stanovených podmínek, aby žadatel mohl zákonně a mnohdy platně jednat. Musí být uděleno písemně (Kán. 59 § 1).

Kněz, aby mohl provádět exorcismus ve smyslu kánonu, musí dostat „osobité a výslovné“ dovolení“. Úvod do *Rituálu* v italštině překládá slovo „osobitý“ jako „zvláštní“. Latinský výraz však musí být přeložen přesněji, tedy „osobitý“ nebo „specifický“. V Kodexu je „specifický“ stavěno do protikladu s „všeobecný“. To znamená, že dovolení se musí vztahovat na možnost provádět exorcismus na lidech a nemůže všeobecně říkat, že se lze modlit za uzdravení a ani provádět exorcismus aniž by bylo rozlišeno, zda jde o exorcismus na lidech nebo na věcech.

Pokud jde o výraz „výslovné“, v právu „*expresse*“ může být „implicitní“ i „explicitní“. V dekretu, kterým se dovolení písemně uděluje, je činnost exorcisty zmíněna explicitně, nebo pokud je činnost exorcisty připojena k jinému úřadu (jako například úřad penitenciáře) na základě diecézního práva, je dovolení uděleno implicitně jmenováním odpovědné osoby, která má exorcismus provádět. Nemůže to být dovolení dohodnuté *mlčky nebo domněle*.

Místní ordinář může udělit dovolení *ad actum*, pokud zamýšlí svěřit úkol exorcisty pro jeden jediný případ. Jestliže ovšem ustanoví trvalý úřad exorcisty, uděluje dovolení k vymítání zlého ducha nad všemi osobami, které o to zažádají.

Zůstává nicméně otevřená otázka, zda také biskupové bez jurisdikce nebo ti, kteří se nacházejí mimo své území, musí dostat dovolení od místního ordináře. Zdá se, že kánon 1172

§ 2, když užívá termín „presbyter“ místo „sacerdos“, chce tuto možnost vyloučit. *Rituál* by ji naopak stanovil.

Povinnosti exorcisty

Povinnosti exorcisty jsou definovány v *Rituálu*. Knězi přísluší především sloužit bohoslužbu dle nařízení stanovených v liturgické knize a v dané úpravě. Kněz musí vyhodnotit, zda člověk považovaný za posedlého ďáblem je jím posedlý skutečně, ačkoliv toto v první instanci již činí místní ordinář, když uděluje dovolení *ad actum*¹². Jemu přísluší rozhodnutí, zda přistoupit k obřadu exorcismu či nikoliv, s obezřetností využít pomoci lidí znalých duchovního života, a pokud je to třeba, také odborníků z oboru lékařství a psychiatrie¹³.

Obřad zahrnuje použití *invokační* formule, kdy se obracíme s prosbou na Boha a *imperativní* formule, kdy se nařizuje Satanovi, aby opustil člověka zmítaného Zlem. Kněz může použít imperativní formuli pouze v případě, že se morálně ujistil o tom, že daná osoba je opravdu posedlá ďáblem¹⁴.

Následně je třeba dbát opatrnosti, pokud jde o fyzický a psychický stav osoby, nad níž má být konán exorcismus¹⁵, protože v průběhu modlitby může tato osoba procházet změnami.

Pokud jde o místo, exorcista si může vybrat kapli nebo jiné místo vhodné i z hlediska

diskrétnosti¹⁶, aby se vyvaroval rozčarování věřících. Je požadováno, aby byla omezena přítomnost velkého počtu lidí¹⁷. Například obydlí duchovních, kde jsou pravidelně přijímáni věřící farního společenství, není pro tyto účely vhodné. Na zvoleném místě má dominovat obraz Krista na kříži a nesmí chybět obraz blahoslavené Panny Marie¹⁸.

Byl vydán zákaz připustit během exorcismu prostředky sociální komunikace¹⁹, které jednak způsobí, že vůči osobě posedlé zlým není zachována úcta, ale také by mohl být svátostině, která je vysluhována, přičítán magický význam a mohla by být interpretována na základě pověřivosti.

Vlastnosti kněze exorcisty

Kodex stanoví, že místní ordinář musí posoudit způsobilost kněze provádět exorcismus nad osobami a uvádí čtyři vlastnosti: zbožnost, vědění, moudrost a bezvadný život. Tyto vlastnosti nebo morální hodnoty je třeba chápat v tradičním smyslu.

Úvod do *Rituálu* doplňuje povinnost zvláštní přípravy²⁰. Tu by měl zajistit orgán, který uděluje dovolení, buď osobně, nebo s pomocí odborníků přizvaných jednotlivě či ve skupině. Zdá se, že legislativa chce poukázat na to, že je nezbytná velká vyrovnanost při provozování tak citlivého úřadu.

(překlad z italského: Alice Wallingerová)

Poznámky

¹ Článek je přeložen z časopisu *Quaderni di diritto ecclesiale* 23 (2010) 88-94.

² Brugnotto Giuliano, se narodil 7. listopadu 1963 v Carboneře (TV - Itálie), bydlí v Biskupském semináři - Piazzetta Benedetto XI, 2 – 31100 Treviso. Tel/fax 0422.324812; e-mail: brugnotto.idc@marcianum.it. Ukončil teologická studia v *Treviso - Vittorio Veneto*, kněžské svěcení přijal 19. května 1990 v diecézi Treviso. V roce 1996 získal doktorát na Fakultě kanonického práva na Papežské gregoriánské univerzitě. Od roku 1995 vyučuje kanonické právo ve *Studio Teologico del Seminario Treviso - Vittorio Veneto*, které nyní patří k Teologické fakultě v Trivenetu. Od roku 2003 vyučuje na *Istituto di Diritto Canonico San Pio X* v Benátkách.

³ Stojí za zmínku příspěvek od A. MONTAN, *Il ministro: carisma o istituzione?*, v časopise „Rivista Liturgica“ 87 (2000) 955-965; Celý spis v časopise nese název: „*Cacciate i demoni*“. *Manuale per l'uso*.

⁴ „§ 1. Nemo exorcismos in obsessos proferre legitime potest, nisi ab Ordinario loci peculiarem et expressam licentiam obtinuerit. § 2. Haec licentia ab Ordinario loci concedatur tantummodo presbytero pietate, scientia, prudentia ac vitae integritate praedito“.

⁵ *Rituale romanum. De Exorcismis et supplicationibus*, Vatikán 2004

⁶ Srov. odvolávku z Rituálu, cit. str. 71

⁷ V Rituálu v paragrafu 12 *Praenotanda* je zapsáno následující: Ve velkém exorcismu Církev, spojená s Duchem Svatým, prosí Ducha samotného, aby přišel na pomoc naší slabosti (srov. Řím 8,26), aby vyhnal demony a zabránil jim, aby škodili věřícím. Když Církev věří ve vdechnutí Ducha a jeho darování, jež Boží Syn učinil po vzkříšení, nebude provádět exorcismus ve svém jménu, ale pouze ve jménu Boha nebo Krista, kterého musejí všechny bytosti, ďábel včetně demonů, poslouchat. (italský překlad *Rituálu* 2004).

⁸ Kodex kanonického práva v komentovaném vydání, edice *Quaderni di diritto ecclesiale*, Miláno 2009, 942; Kodex kanonického práva a doplňující zákony s komentářem, Řím 2004, 782.

⁹ KONGREGACE PRO NAUKU VÍRY, *dopis Inde ab aliquot annis*, 29. září 1985, v „AAS“ 77(1985) 1169-1170.

¹⁰ „Ministerium obsessos exorcizandi tribuitur peculiari et expressa licentia Ordinarii loci, qui pro norma Episcopus ipse diocesanus erit“.

¹¹ Srov. *Praenotanda*, v Rituálu, cit., par.18

¹² Kněz by měl umět dobře rozlišovat mezi případem ďábelského útočení a případy vyplývajícími z určité lehkověrnosti, která některé lidi, i věřící, vede k tomu, že se stávají objektem očarování, věštění nebo prokletí, jež nad nimi, jejich příbuznými nebo majetky provádějí jiné osoby. Neměl by jim odpírat duchovní pomoc, ale neměl by v žádném případě přistupovat k provádění exorcismu. Může s nimi a pro ně provádět jisté vhodné modlitby, takovým způsobem, aby našli pokoj v Bohu. Duchovní pomoc nesmí být odepřena ani věřícím, kteří, přestože se jich nedotkl Zlý (srov. *1J 5,18*), trpí pokušením, zda setrvat v odhodlání zachovávat věrnost Pánu Ježíši a Evangelium. Toto může provádět také presbyter, který není exorcistou, nebo diákon a používat přitom vhodné modlitby a prosby. (*Praenotanda*, par. 15, italský překlad *Rituálu* 2004).

¹³ Srov. *Praenotanda*, par. 17

¹⁴ Srov. *Praenotanda*, par. 16

¹⁵ Srov. *Praenotanda*, par. 34 a.

¹⁶ Srov. *Praenotanda*, par. 19

¹⁷ Srov. *Praenotanda*, par. 33. Par. 35 uvádí, že se může účastnit několik osob, aby podpořili modlitbu. Pokud jsou k exorcismu připuštěny některé kvalifikované osoby, jsou také ony vyzvány, aby se intenzivně modlily za bratra zmítaného démonem, a to jednotlivě nebo formou, kterou obřad stanoví. Tyto osoby se musí vystříhat veškerých formulí exorcismu, invokativních nebo imperativních, které jsou vyhrazeny pouze exorcistům. (italský překlad *Rituálu* 2004).

¹⁸ Srov. *Praenotanda*, par. 33

¹⁹ Srov. *Praenotanda*, par. 19

²⁰ Srov. *Praenotanda*, par. 13

Pozn. překl.: Citace z *Rituálu* jsou volně přeloženy z italské verze překladu *Rituálu* 2004